

Jiří

z Kunštátu a na Poděbradech

1420

Husitský král, nebo král dvojího lidu? <i>Petr Čornej</i>	7
Král dvojího lidu jako vytoužený ideál, zamyšlení nad cestami historické tradice <i>Václava Kofránková</i>	19
Královské postavení Jiřího z Poděbrad a jeho genealogické a heraldické důsledky <i>Ondřej Felcman</i>	33
Mírový projekt Jiřího z Poděbrad <i>Karolína Adamová – Antonín Lojek</i>	55
Oddíl I. V této době	65
Utravvistická církev a její společenský dosah v době Jiřího z Poděbrad <i>Jaroslav Hrdlička – Jan Blahoslav Lášek</i>	67
Jiří z Poděbrad a Jednota zelenohorská <i>Pavel Motejzík</i>	81
Obraz slavného rytíře Jana Žehrovského z Kolovrat v <i>Deníku o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa</i> <i>Bořivoj Marek</i>	91
Oddíl II. Rod krále Jiřího	111
Tři kapitoly z historie hradu Kunštát <i>Radim Štěpán</i>	113
Saská vévodkyně Zdeňka Česká, dcera krále Jiřího z Poděbrad <i>Zdenka Žmudová</i>	137
Oddíl III. Odkaz Jiřího z Kunštátu a na Poděbradech	151
Jezdecký pomník Jiřího z Poděbrad <i>Josef Hrubeš</i>	153
Jiří z Poděbrad v tradici Církve československé husitské <i>Tomáš Butta</i>	159

Husitský král, nebo král dvojího lidu?

Petr Čornej

Atributy *husitský král a král dvojího lidu* patří k českému panovníkovi Jiřímu z Poděbrad téměř neodmyslitelně. Jsou totiž **výstižné** a **v podstatě** přesně odrážejí postavení šlechtice, který dosáhl svatováclavské koruny jako vůdce sjednoceného utrakvismu. V kartotékách staročeské lexikální zásoby sice slovní spojení *husitský král* nenacházíme, přesto Palackého (a také Jiráskův, Urbánkův či Odložilíkův) termín dobře naznačuje, jak česká i evropská společnost Poděbrada vnímala. V očích současníků zůstával svým původem i konfesijní a politickou orientací těsně spjat s husitským prostředím a jeho hlavními znaky.¹ Mezi ně náleželo přesvědčení o přijímání eucharistie sub utraque specie jako podmínce spasení, návštěva česky sloužených bohoslužeb a úcta projevovaná husitským mučedníkům, zvláště Janu Husovi. Úzká panovníkova součinnost s voleným, leč církví nikdy nepotvrzeným arcibiskupem Janem Rokycanou, hlavou kališnické církevní organizace, tento dojem utvrzovala.

Ani sousloví *král dvojího lidu* v pramenech 15. století nenalezneme. Nicméně je vcelku věrnou parafrází výroku, který pronesl kancléř Jan z Rabštejna v úterý 16. března 1462 v Římě při audienci u kardinála Bessariona: „A jakož víete, že dvój jest lid v Čechách, a král náš jest pán obého lida, musí oboje snášeti; nebo přidržel-li by se jedné strany a je nakládal, strach jest, by mu se druhá nezprotivila.“² I tento citát není zcela přesný, neboť je toliko přetlumočením latinsky pronesených slov, což dokládá další dochovaná česká varianta.³

Odpověď na otázku, zda byl Jiří z Poděbrad více husitský král, či spíše král dvojího lidu, bezprostředně souvisí s náboženskými poměry v českém státě, jak se vytvořily v důsledku husitské revoluce a přijetí kompaktát, dohod učiněných mezi utrakvisty a basilejským koncilem v létě 1436 a platných pro teritorium Čech a Moravy. Tyto dokumenty, do nichž husitská strana zahrnovala též

- 1 Ps. (=František Palacký), Čechy. I. Dějiny I. **Dějiny politické** (do r. 1526), in: *Slovník naučný II. C – Ezzelino*, ed. František Ladislav RIEGER, Praha 1862, s. 386; Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926; ODLOŽILÍK, Otakar. *The Hussite King. Bohemia in European Affairs 1441 – 1471*, New Brunswick – New Jersey 1965. Viz též HREJSA, Ferdinand. *Dějiny křesťanství v Československu III. Rokycana. Husitský král. Počátky Jednoty bratrské*, Praha 1948; ČUMLIVSKÍ, Denko. *Jiří z Poděbrad, husitský král, přítel míru*, Praha 2014. Nejvíce se ovšem o zpopularizování pojmu zasloužil svým nedokončeným románem historicky mimořádně poučený beletrista JIRÁSEK, Alois. *Husitský král I – II*, Praha 1922, 1930.
- 2 *Archiv český VIII*, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1888, s. 324. Až na nepatrné výjimky shodně též *Výbor z české literatury doby husitské II*, edd. Bohuslav HAVRÁNEK – Josef HRABÁK – Jiří DAŇHELKA a spolupracovníci, Praha 1964, s. 245. Viz také *Staré letopisy české z rukopisu křižovnického*, edd. František ŠIMEK – Miloslav KANÁK, Praha 1959, s. 235.
- 3 „...a jakož víete, že dvój lid jest v Čechách a král náš obého jest pán; musí oboje snášeti; nebo přidržel-li by se jedné strany a jí nakládal, strach jest, by mu se druhá nezprotivila.“ Tuto situaci zmínil Rabštejn, už bez obratu o králi, ještě o dva dny později: „Item, víete, že v našem království jsú dvójí lidé: jedni, kteříž **prostě srojie v jednotě s cierkví**, a druzí **nic, a oboje strany** jsú velmi mocny.“ Viz M. Václava *Korandy Poselstvie krále Jiřího do Říma k papeži*, in: *Výbor z literatury české. Díl druhý. Od počátku XV až do konce XVI století*, ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1868, sloupce 666, 667–668.

smlouvy, uzavřené roku 1436 s císařem a králem Zikmundem Lucemburským, považovali kališníci za stěžejní zemský zákon, jehož uznáním podmiňovali souhlas s přijetím a korunovací českých panovníků.⁴ Legalizace a zrovnoprávnění dvou konfesí, katolické a kališnické, se ovšem vztahovaly jen na Čechy a Moravu, obyvatelstvo v ostatních korunních zemích (tj. ve Slezsku a v obojí Lužici) zůstalo plně katolické. V součtu tak měli katolíci v zemích Koruny české zjevnou početní převahu, i když ve vlastních Čechách byli v menšině. Kompaktáta zároveň pojímala utrakvisty v jednotu s obecnou církví, což bylo i v zájmu naprosté většiny husitů, kteří se řídili devízou svatého Augustina, že mimo obecnou církev nelze dosáhnout spasení, ústředního smyslu pozemské existence každého křesťana.

Právě pojem *jednota* je z hlediska našeho problému zásadní. Jednota obecné církve byla i pro pozdně středověkého člověka klíčovou hodnotou, předpokladem harmonického řádu a pilířem universalistické ideje, přítomné v křesťanství od samého počátku. Porušení církevní jednoty, ať už z hlediska organizačního či věroučného, mělo pro jednotlivce i skupiny fatální důsledky, neboť je stálo mimo rámec přesně vymezeného křesťanského společenství a vrhalo na ně podezření z bludařství a kacírství, řazených mezi nejzávažnější zločiny. Kompaktáta toto stigma z husitů snímala a navracela je jako poslušné syny a dcery církve zpět do západokřesťanské komunity s tím, že jim povolovala některé liturgické výjimky (přijímání pod obojí způsobou) a v oslabené formě také zbývající tři pražské artikuly (svobodně kázat boží slovo mohli jen „hodní“ kněží a jáhni, církevní instituce byly chápány především jako správci, nikoliv přímí vlastníci pozemkového majetku, na vymýcení smrtelných hříchů měly dohlížet církevní i světské úřady). Kališnická církev, omezená ve své působnosti na Čechy a Moravu, se stala autonomní složkou římské církve. Kýžená jednota byla obnovena.

Mělo to ovšem háček. Kompaktáta, jež v několika bodech zůstala nedořešena, schválil basilejský koncil, ale nedočkala se výslovného papežova souhlasu. Tato slabina se ukázala po deseti letech jako osudová. Basilejský koncil, který sám sebe pokládal za instituci nadřazenou papeži, se mezi léty 1447–1449 rozpadl, aniž dokončil své reformní dílo, a vítězné papežství, stržené vidinou jednotné křesťanské Evropy čelící osmanské expanzi, nehodlalo tolerovat výjimky udělené husitům koncilem. Muselo však postupovat trpělivě a opatrně. Kompaktáta

4 Deset listin obsahujících dohody mezi husity a koncilem naposledy vydal a obsáhlou studií doprovodil ŠMAHEL, František. *Die Basler Kompaktaten mit den Hussiten (1436). Untersuchung und Edition*, Wiesbaden 2019. Původní české znění doprovodných studií publikoval též autor již dříve pod názvem *Basilejská kompaktáta*, Praha 2011. Novočeský překlad kompaktát (především na základě znění vydaného Františkem Palackým v třetím svazku edice *Archiv český III*, Praha 1844) pořídil MAREK, Bořivoj. Basilejská kompaktáta a Jiří z Poděbrad, in: *Jiří z Poděbrad pragmatik a/či vizionář*, ed. Václav LIŠKA, Praha 2013, s. 27–46. Úmluvy mezi husitskou stranou a Zikmundem in: *Archiv český III*, s. 427–434 (č. 12–13), 436–437 (č. 15), 445–446 (č. 20), 446–450 (č. 21–22).

Utrakvistická církev a její společenský dosah v době Jiřího z Poděbrad

Jaroslav Hrdlička – Jan Blahoslav Lášek

Toto téma, přibližující církevní, politické i duchovní zápasy v českých zemích na sklonku pozdního středověku, nám představuje konkrétní reformační prostor spojený s důslednou a vyznávající cestou k Písmu i církevní tradici, čerpající z mnohého pozitivního i negativního, co v západní církvi i společnosti zůstalo živým z minulých století.¹ Je to doba, jež středu Evropy konečně přinesla obnovně křesťanskou správcovskou a královskou vládu Jiřího z Poděbrad a působivost jeho rádce, roku 1435 zvoleného utrakvistického arcibiskupa Jana Rokycany. Ti konfesně rozdělené obyvatele (dvojí lid) Čech vedli ke křesťanské pokoře a posile hledané a nalézané v Kristu.² Tato etapa našich národních dějin nás může oslovit a otevřít nám porozumivý vhled do ideového i politického vývoje střední Evropy části 15. století.

Víme dobře, že k teologickým osobnostem přípravné fáze české reformace patřili Milíč z Kroměříže a M. Matěj z Janova.³ Na ně navázali M. Jan Hus, M. Jakoubek ze Stříbra a mnozí další z první generace teologů české reformace. Z jejich působení po náboženských válkách let 1420–1434 a dalším několikaletém vývoji země vzešlo i zemské správcovství a království Jiřího z Poděbrad a církevně působivé dílo arcibiskupa Jana Rokycany. Do jejich státně i církevně tvořivého úsilí se promítla realita konfesní plurality a podmínkami doby vnucené vzájemné církevní tolerance v Čechách, za níž tu vedle sebe působily utrakvistická a římskokatolická církev a postupně ve zvláštním postavení i Jednota bratrská.

K podstatným ideovým osám vývoje utrakvistické církve patřil teologicko-politický mesianismus, v němž se kališníci Čechové a jejich církevní a společenské elity vnímaly jako vyvolený národ, povoláný Bohem k duchovní obnově celého západního evropského křesťanstva. Tento mesianismus se vyvíjel ve výhledu k tradici západního křesťanského univerzalizmu a jí podřídil vědomí nezastupitelné role českého národa v dějinách Evropy. Bez poznání jeho ideového vlivu na utváření království dvojího lidu Jiřího z Poděbrad i mnohých náboženských, politických i sociálních momentů církevního a společenského života Čech za vlády tohoto panovníka, mnohé o tomto konkrétním prostoru a čase střední Evropy nepochopíme.

Vlivy mesianismu počaly na český společenský i církevní vývoj podstatněji působit již za vlády Karla IV. Ve své rané fázi se projevovaly především vírou ve vyvolení českého národa Bohem, nesenou ambicí založenou více na hmotných,

1 LÁŠEK, Jan B. Některé specifické úkoly husovského bádání. In: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA–UK HTF, 1995. s. 307–308; LÁŠEK, Jan B. Významná americká kniha. *Theologická revue*, roč. 51, č. 3, 1980, s. 85. Světová husitologie 20. století postupně překonala hodnocení husitství jako „sirotka“ v proudu protestantské reformace.

2 KROFTA, Kamil. Mistr Jan Rokycana. In: *Duchovní odkaz husitství*, Praha: Svoboda, 1946, s. 184.

3 KAŇÁK, Miloslav. Od počátků křesťanství k reformaci. In: *Český ekumenismus*, Praha: ERC, 1976, s. 48.

KUNŠTÁT

v závěru 15. století

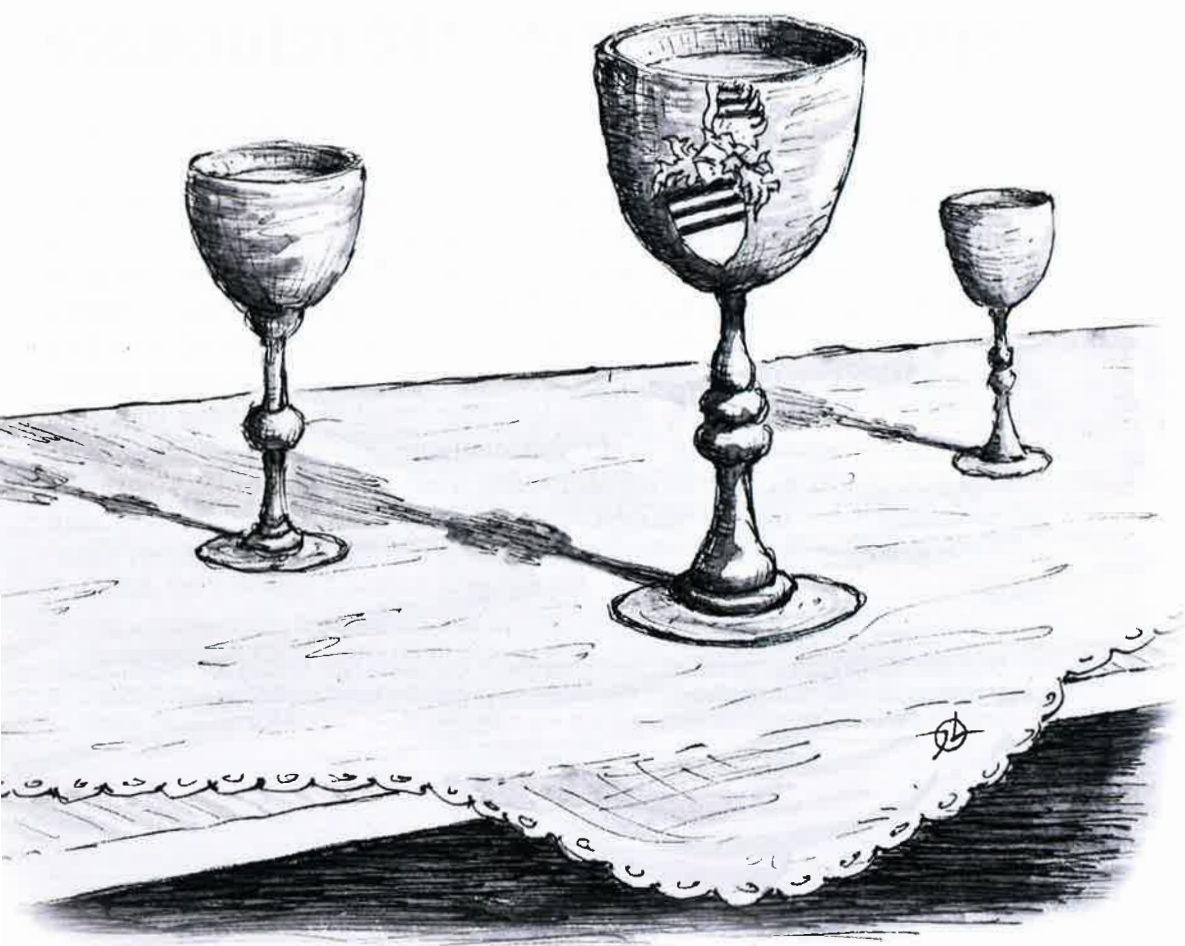
12

13

Jiří z Poděbrad v tradici Církve československé husitské

Tomáš Butta

Církev československá husitská se při svém vzniku v lednu roku 1920 přihlásila k tradici české reformace. Teologická, duchovní a dějinná návaznost novodobé křesťanské církve na tuto tradici, zejména na husitství a utrakvismus, byla vědomě vyjádřena doplněním názvu „husitská“ v roce 1971.¹ K této české náboženské tradici a aktualizovanému reformačnímu dědictví patří i husitský král Jiří z Poděbrad (1420–1471). Tento český panovník a současně politik evropského charakteru je chápán a ceněn jako nepominutelná součást zápasu a duchovního odkazu české reformace v její pestrosti a šíři. Je historicky i symbolicky bytostně spojen s husitstvím a utrakvismem doby Jana Rokycany.

1.

Jiří z Poděbrad nepominutelnou součástí tradice české reformace

Jiří z Poděbrad náleží významným způsobem k naší novodobé státnosti a jejímu utváření. Jeden z pluků československé armády na Rusi v době první světové války byl pojmenován vedle Jana Husa, Jana Žižky a Prokopa Velikého také po Jiřím z Poděbrad. Když se dne 13. dubna 1918 konalo shromáždění v Obecním domě v Praze, složené ze všech vrstev národa, byla tehdy přijata přísaha. Došlo k tomu symbolicky v místech, kde dříve stávala rezidence českých králů, tzv. Králův dvůr. V této přísaze je uveden hned v úvodu Jiří z Poděbrad s odkazem na symbolické místo shromáždění tam, kde také on sídlil a kde se konala jeho důležitá politická jednání. V dokumentu je připomínán i evropský mírový plán krále Jiřího. Tento český král je zde charakterizován takto: „...sám válečník výtečný, přece válku nenáviděl a snažil se a pracoval o uždí spojění všech

¹ Doplnění názvu církve charakteristikou „husitská“. Usneseno dne 17. října 1971 a vyhlášeno ústřední radou dne 5. listopadu 1971. In: *Usnesení VI. řádného sněmu Církve československé husitské*. Ústřední rada ČČSH Praha 1983, s. 58–62.

mocností světských, aby pokoj a mír byl v křesťanství uveden a zachován, aby všeliké rozepře mezi národy byly urovnány přátelským rozsouzením.“²

Když v roce 1919 zavítal prezident Tomáš Garrigue Masaryk na Staroměstskou radnici v Praze, tehdejší primátor Karel Baxa v uvítací řeči připomněl, že tomu je 450 let od chvíle, kdy naposledy navštívil radnici český král Jiří z Poděbrad.³ Postava Jiřího z Poděbrad a jeho snahy o mír a evropskou spolupráci se vyskytovala v Masarykových projevech i spisech. Masaryk se často odvolával na tradice české reformace jako na důležité pro pochopení smyslu českých dějin. Hlavními představiteli těchto tradic pro něho byli Jan Hus, Jiřík z Poděbrad, Jan Amos Komenský a František Palacký.⁴ Podle Masaryka Hus usiloval o pravdu, Jiřík o mír a Komenský o vzdělanost.⁵ V Hovorech Masaryk říká: „Naši situaci ve středu Evropy politicky dobře vycítil lidový král Jiří, když mu tanul na mysli mírový spolek křesťanských panovníků – středověká anticipace Společnosti národů.“⁶

Modernisticky orientovaní římskokatoličtí kněží sdružení v Jednotě katolického duchovenstva, z jejíhož radikálního křídla se utvořila Církev československá husitská, v dokumentu s názvem „Obnova církve katolické v československé republice“ z roku 1919 kladně oceňují poděbradskou dobu. „Století 15. to je vlastní jaro našeho náboženského života. V něm vystupuje náš národ na jeviště světové a vedou jej tam nejslavnější jména našich náboženských myslitelů. Arnošt z Pardubic, Milíč z Kroměříže, Konrád Waldhauser, Pálec, Hus, Štítný, Chelčický, celá doba Poděbradova...“⁷ Reformní kněz a první patriarcha Církve československé husitské dr. Karel Farský (1880–1927) se ve své knize „Stát a církev“ také věnuje dějinnému období spojenému s vládou Jiřího z Poděbrad a působením arcibiskupa Jana Rokycany, s úsilím o prosazení kompaktát. Kompaktáta Farský vidí jako vítězství papežské diplomacie a charakterizuje je jako kompromis, který znamenal odstoupení od původních upřímných artiklů pražských, a jejich nedodržováním a zrušením vedl nakonec ke zklamání. Přesto Farský oceňuje zápas Jiřího z Poděbrad o jejich uznání. „Slavný je boj krále Jiřího Poděbradského na obranu kompaktát proti Římu, který neváhal vznítiti nové křížové výpravy proti národu husitskému... Jiří se uhájil slavně.“⁸ Jiřímu se stalo „zachovávání kompaktát

2 Dokumenty našeho osvobození. Uspořádal Cyril MERHOUT, Praha 1919, cit. s. 94.

3 OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes.* Ústav T. G. Masaryka, o. p. s. Praha 2003, s. 347.

4 OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes,* s. 368.

5 Srov. ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem.* Československý spisovatel Praha 1969, s. 298.

6 ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem,* cit. s. 255.

7 *Obnova církve katolické v československé republice.* Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze (Praha 1919), cit. s. 4.

8 FARSKÝ, Karel. *Stát a církev. Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924.* Praha 1924, cit. s. 60.

10

8 – Průvod při otevření Sboru krále Jiřího v Poděbradech. Zdroj: ÚAM CČSH

9 – Duchovní CČS v talárech při otevření Sboru krále Jiřího v Poděbradech. Zdroj: ÚAM CČSH

10 – Pohled na kněžiště v interiéru sboru CČSH v Poděbradech. Zdroj: ÚAM CČSH

PRAVDA
PANĚ
VÍTĚZÍ

JIŘÍ Z KUNŠTÁTU A NA PODĚBRADECH 1420

Editor: Dr. Václav Liška

Ilustrace: Jiří Lode, jirkalode-art.webnode.cz

Grafická úprava a sazba: Anna Horniecká, grafikado.cz

Tisk: H.R.G. spol. s r.o.

Svitavská 1203, 570 01 Litomyšl

Vydání první

Počet stran: 180

Vydalo Academia Economía s.r.o.

náměstí Práce 2512, 760 01 Zlín

roku 2019

ISBN 978-80-87492-07-9

Copyright © 2019 Academia Economía s.r.o.

Publikace vyšla s finanční podporou Středočeského kraje
a Památkové komory České republiky.

Středočeský kraj